

eserinde Mehdi hakkındaki rivayetlerin zayıf olduğunu ileri süren İbn Haldûn'un ve onun gibi düşünen Muhammed Habîbullah eş-Şinkî'nin eleştirildiği bir risâledir (Dimaşk 1347). **15. İzâletü'l-hatar 'ammen cema'a beyne şalâteyn fi'l-hazar** (Kahire 1369/1950). **16. İğtînâmü'l-ecr min hadîsi'l-isfâr bi'l-fecr** (Dimaşk 1403). **17. Tebyînü'l-beleh mimmen en-kere vücûde hadîsi "ve men leğâ felâ cum'ate leh"** (Dimaşk 1403). **18. et-Taşavvur ve't-taşdik bi-aḥbâri's-şeyḥ Sîdî Muhammed İbnî's-Şiddîk**. Babasının biyografisiyle onun belli başlı müntesiplerine dair *Sübḥatü'l-'akîk fi tercemeti (aḥbâri)'s-şeyḥ İbnî's-Şiddîk* adlı çalışmasının muhtasarıdır (Kahire 1366/1947). **19. Mesâlikü'd-delâle 'alâ mesâ'ili met-ni'r-Risâle**. Müellif, İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *er-Risâle*'si üzerine önce *Tahricü'd-delâ'il limâ fi Risâleti'l-Kayrevânî mine'l-fürû' ve'l-mesâ'il* adıyla oldukça hacimli bir şerh yazmaya başlamış, nikâh bahsine gelince eseri daha kısa tutarak *Mesâlikü'd-delâle*'yi kaleme almıştır (nşr. Abdullah b. Muhammed es-Siddîk, Kahire 1391). **20. el-Müdâvî li-şileli'l-Münâvî**. Muhammed Abdurraûf el-Münâvî'nin, Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-şâgîr*'ine yazdığı şerhin hâşiyesi olup eserde Münâvî'nin hadisleri değerlendirenken yaptığı hatalar gösterilmiştir. Ahmed Muhammed Mürsî eserin dört büyük cilt hacminde olduğunu söylemektedir ('*Alî b. Ebî Tâlib: İmâmü'l-'ârifîn*', neşredenin girişi, s. 17). **21. el-Mü'zin bi-aḥbâri's-Şeyḥ Ahmed b. 'Abdilmü'min**. Şâzeliyye tarikatının Derkâviyye kolunun kurucusu Ebû Hâmid Mevlâ Ahmed el-Arabî ed-Derkâvî'nin talebesi ve bu tarikatın Gumâriyye kolunun kurucusu olan, müellifin ikinci dedesi Ahmed b. Abdülmü'min el-Gumârî'nin (ö. 1262/1846) biyografisidir. Eserde Derkâviyye tarikatının silsilesinde yer alan şahıslarla bu tarikatın belli başlı müntesipleri de anlatılmıştır. **22. Mecma'u fuṣalâ'i'l-beşer min ehli'l-karni's-şâlis'aşer**. XIII. (XIX.) yüzyılın Mağrib'de ve diğer İslâm ülkelerindeki tanınmış şahsiyetlerinin alfabetik olarak ele alındığı eserin iki ciltten meydana geldiği belirtilmektedir. **23. Mu'cemü's-şüyûḥ**. Müellif, hocalarına dair olan bu eseri *el-Mu'cemü'l-veciz li'l-müsteciz* adıyla ihtisar ederek 100 hocasının biyografisini bir araya getirmiştir (kaynaklarda son dört eserin yayımlandığı bildirilmekle beraber baskı yeri ve tarihleri belirtilmemiştir; müellifin diğer eserleri için bk. *el-Hidâye*, neşredenin girişi, I, 57-62).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Feyz İbnü's-Siddîk, *el-Hidâye fi tahrici eḥâdisi'l-Bidâye* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî - Adnan Ali Şelâk), Beyrut 1407/1987, neşredenin girişi, I, 47-64; a.mlf., '*Alî b. Ebî Tâlib: İmâmü'l-'ârifîn*' (nşr. Ahmed Muhammed Mürsî), Kahire 1389/1969, neşredenin girişi, s. 13-22; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Delilü mü'errihi'l-Magribi'l-aḥşâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 199, 205, 228, 238, 240, 269, 292, 302, 444, 451; a.mlf., '*İthâfû'l-mütâli' bi-vefeyâtî a'lâmi'l-karni's-şâlis'aşer ve'r-râbi'*' (Mevsû'atü a'lâmi'l-Magrib içinde, nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1996, VII, 2577; VIII, 3039; IX, 3357; a.mlf., *Sellü'n-nişâl li'n-nidâl bi'l-eşyâhi ve ehli'l-kemâl* (a.e. içinde), IX, 3357-3360; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 253; *Mu.M*, III, 135; Muhammed b. Abdullah Âlû Reşid, *İmdâdü'l-fettâh bi-esânidi ve merviyâtî's-Şeyḥ 'Abdifettâh*, Riyad 1419/1999, s. 262, 275, 335-338, 427, 527.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBNÜ'S-SİD

(bk. BATALYEVSİ).

İBNÜ'S-SİKA es-SAYRAFI

(ابن الثقة الصيرفي)

Hüseyn b. Mübârek b. es-Sika
Yûsuf es-Sayrafi el-Mevsilî
(ö. 742/1341)

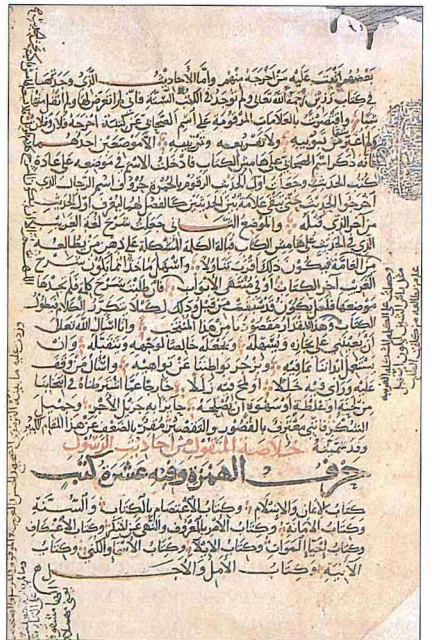
Hadis âlimi, kütüphaneci.

670 (1272) yılından sonra Musul'da doğdu. Sarraf olan dedesine nisbetle Sayrafi diye meşhur oldu. Reşîdüddin İbn Ebû'l-Kâsım ve İmâdüddin İbnü't-Tabbâl gibi âlimlerden faydalandığına göre tahsilini Bağdat'taki Müstansiriyye Medresesi'nde yapmış olmalıdır (Zehebî, I, 177; II, 204; Fâsî, I, 142, 469). Öğrenimini tamamladıktan sonra Dimaşk'taki Sümeysâtiyye Hankahı Kütüphanesi'ne müdür oldu ve hayatının sonuna kadar bu görevini sürdürdü. Zehebî'nin dindar, zâhid ve hayır sever bir kişi olarak tanıttığı İbnü's-Sika adı geçen hankahta şüfler arasında yaşamış, güzel yazısıyla çok sayıda kitap istinsah etmiş; hadis, fıkıh, İslâm ahlâkı ve tasavvuf konularında eserler yazmıştır. İbnü's-Sika Cemâziyelâhîr 742'de (Kasım 1341) Dimaşk'ta vefat etti ve Süfiye Kabristanı'nda toprağa verildi.

Eserleri. **1. Hulâşatü'l-menḳûl min eḥâdisi'r-Resûl**. Müellif bu çalışmasında, İbnü'l-Esir'in *Câmi'u'l-uşûl*'ündeki mukaddime ve levâhik bölümleriyle mükerremleri çıkararak, hadisleri Rezîn b. Muâviye el-Abderî'nin *Tecridü's-şihâhi's-sitte*'siyle karşılaştırıp Tirmizî'nin hadisler hakkındaki "sahih, hasen" gibi değerlendirmelerini ilâve etmek suretiyle ese-

rin aslına göre bir düzenleme yapmış, hadislerin kaynaklarına rumuzlarla işaret etmiş ve sayfa kenarında garib kelimeleri açıklamıştır. İki ciltten meydana gelen eserin I. cildi Dimaşk'ta 20 Zilkade 720'de (22 Aralık 1320), II. cildi 8 Şâban 721'de (2 Eylül 1321) tamamlanmış olup müellif hattıyla yazılmış nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Şehid Ali Paşa, nr. 405, 406). **2. Maṭlabü'l-vuşûl ilâ ittibâ'i sünneti'r-Resûl**. Nevevî'nin *Riyâzü's-şâlihîn* ve *el-Ezkâr*'ındaki hadislerle Şahîḥayn'den seçilen hadislerin de eklenmesiyle beş ana bölüm halinde düzenlenen eserde farz ve nâfile ibadetler, insanı mânen yücelten faziletler, helâk edici günahlar, mubah âdetler ve kıyamet günü meydana gelecek olaylar ele alınmıştır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan I. cildi (Şehid Ali Paşa, nr. 574) ilim, iman, namaz, zekât ve sadaka, oruç, hac, Kur'an okuma, zikir ve dua konularının yer aldığı birinci bölümünü ihtiva etmektedir. Tamamının günümüze ulaşmadığı anlaşılın kitabın aynı cildinden diğer bir nüsha da British Museum'da (Or., nr. 6519) bulunmaktadır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 203). **3. el-Evâmîr ve'n-nevâhi**. *Kütüb-i Sitte*'de yer alan bu konulara dair hadislerin bir araya getirildiği eser iki kısma ayrılmış, birinci kısımda 424 başlık altında 934 ha-

İbnü's-Sika es-Sayrafi'nin *Hulâşatü'l-menḳûl min eḥâdisi'r-Resûl* adlı eserinden bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 405, I, vr. 1^a)

dis, ikinci kısımda 445 başlık altında 758 hadis kaydedilmiştir. Konu başlıkları alfabetik olarak düzenlenen ve hadislerdeki bazı garib kelimelerle ilgili açıklamalara yer verilen eser tek nüshasına dayanılarak yayımlanmıştır (Mekke 1417/1997; nşr. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî, Beyrut 1418/1998). 4. *el-Fetâva'n-nebeviyye fi'l-mesâ'il-i'd-diniyye ve'd-dünyeviyye*. Fıkıh konularına göre düzenlenenen eserin sonu eksik bir nüsha Kahire'de bulunmaktadır (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Umumi, nr. 4984 [Fıkıh, nr. 135]; ayrıca bk. *Fihristü'l-kütübü'l-'Arabîyyeti'l-mahfûza fi'l-Kütüb'hâneti'l-Hidiviyye*, VI, 160; Brockelmann, GAL, II, 208). İbnü's-Sika es-Sayrafi ayrıca, *Kitâbü'l-Va'd ve'l-va'id* adlı bir eser kaleme aldığını ve bu çalışmasında insan bedenindeki organları ilgilendiren günah ve sevalara dair hadisleri topladığını söylemektedir (*el-Evâmîr ve'l-nevâhî*, s. 296).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Sika es-Sayrafi, *el-Evâmîr ve'l-nevâhî* (nşr. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî), Beyrut 1418/1998, s. 296, 492; Zehebî, *Mu'cemû'l-ş-şüüh: el-Mu'cemû'l-kebîr* (nşr. M. Habîb el-Hîle), Taif 1407, I, 177, 216-217; II, 204; Fâsî, *Zeylû'l-Takyîd fi ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1410/1990, I, 142, 469; İbn Kâdî Şühbe, *et-Târîh* (nşr. Adnân Dervîş), Dimaşk 1994, I, 266; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, II, 65; *Keşfü'z-zunûn*, I, 345; *Fihristü'l-kütübü'l-'Arabîyyeti'l-mahfûza fi'l-Kütüb'hâneti'l-Hidiviyye*, Kahire 1308, VI, 160; Brockelmann, GAL, II, 208; Suppl., II, 203; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 315; *İzâhu'l-meknûn*, II, 158.

CEMİL AKPINAR

İBNÜ'S-SİKKÎT

(ابن السكيت)

Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk es-Sikkît
(ö. 244/858)

Arap dili âlimi ve edip.

186 (802) yılı civarında Bağdat'ta doğdu. Babasının lakabı olan Sikkît'e (çok suskun) nisbetle İbnü's-Sikkît diye tanındı. Babası lugat âlimi olup dilci Ali b. Hamza el-Kisâî'nin arkadaşıydı. Bağdat'ta çocuklara ders vererek geçimini sağlıyordu. İbnü's-Sikkît öğrenimine babasının yanında başladı; ardından Kutrub, Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, Ebû Ubeyde et-Teymî, Asmaî, Ebû Abdullah İbnü'l-A'râbî, Ahmed b. Hâtîm el-Bâhilî, Ebû Amr eş-Şeybânî, Ali b. Mugîre el-Esrem ve Ebû'l-Hasan el-Lihyânî gibi lugat ve dil âlimlerinin talebesi oldu. Fasîh dil öğrenmek, garip ve nâdir lugatlar, emsal ve ahbâr derlemek için bir süre bedevîler arasında yaşadı. Daha sonra Bağdat'ın Kantara semtinde

babasıyla birlikte çocuklara ders vermeye başladı. Abdullah b. Tâhîr'in çocuklarıyla Halife Mutevekkil -Alellah'ın oğulları Müeyyed-Billâh ve Mu'tez-Billâh'ın hocalığına kadar yükseldi. Ancak saraya girmesi hayatına mal oldu. Bir sohbet sırasında Mutevekkil -Alellah, Şia'ya mütemâйл olduğu bilinen İbnü's-Sikkît'e Müeyyed ve Mu'tez'z'i mi yoksa Hz. Hasan ve Hüseyin'i mi daha çok sevdiğini sordu. İbnü's-Sikkît, Resûl-i Ekrem'in torunlarını tercih ettiğini, hatta Hz. Ali'nin kölesi Kanber'i bile Müeyyed ve Mu'tez'den daha çok sevdiğini söyledi. Bu cevaba çok kızan halifenin emri üzerine linç edilerek öldürüldü (5 Receb 244 / 17 Ekim 858). Kemâleddin el-Enbârî, İbnü's-Sikkît ile Mutevekkil arasında geçen konuşmaya dair farklı bir rivayeti kaydeder (*Nüzhetu'l-elibbâ*, s. 140). Bilhassa Kûfe nahviyle lugat sahalarında otorite olan İbnü's-Sikkît, hem çağdaşlarının hem daha sonraki âlimlerin takdirleri kazanmış, aralarında Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, Ebû Saîd es-Sükkerî ve Mufaddal b. Seleme gibi dil âlimlerinin bulunduğu öğrenciler yetiştirmiştir.

İbnü's-Sikkît çok sayıda şiir derleyerek bunları rivayet etmiş ve açıklamıştır. Onun rivayet veya şerhettiği divanların sayısı otuzu aşmaktadır. İlk olarak Ebû'n-Necm el-İclî'nin şiirlerini derlemiş, bu çalışma onun tanınmasını sağlamıştır (İbnü'l-Kiftî, IV, 60). Derlediği İmru'ülkays, Nâbîga el-Ca'dî, Hutay'e, Lebîd b. Rebîa, Cerîr b. Atıyye ve Kümeyt el-Esedî gibi şairlerin divanlarından sadece Müzerred b. Dîrâr el-Gatafânî'nin divanı günümüze ulaşmıştır (nşr. İbrâhîm Atıyye, Bağdad 1962). Ayrıca Urve b. Verd, Nâbîga ez-Zübânî, Kays b. Hatîm, Ebû Nûvâs, Tarafe b. Abd. Katât el-Kilâbî, Ebû Duâd el-İyâdî, Tufeyl el-Ganevî (şiirleri için bk. F. Krenkow, [1907], s. 815-877), Ahtal, Meymûn b. Kays el-A'sâ, Züheyr b. Ebû Sülmâ, Ömer b. Ebû Rebîa, Hansâ ve Amr b. Kamîe'nin divanlarıyla *el-Mu'allakâtü's-seb'i* de şerhetmiştir.

Eserleri. 1. *İşlâhu'l-mantık**. Dil hatalarını düzeltmek için yazılan ve üzerinde çeşitli çalışmalar yapılan eser Ahmed Muhammed Şâkir ve Abdüsselâm Muhammed Hârûn tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1949, 1956, 1970, 1987). 2. *el-Elfâz*. Konulara göre düzenlenmiş bir sözlük olup kelimeler mensur ve manzum örnekler verilerek açıklanmıştır (nşr. Luvis Şeyho, Beyrut 1897). Hatîb et-Tebrîzî eseri *Kenzü'l-huffâz fi Kitâbi Tehzîbi'l-elfâz* adıyla şerhetmiştir. Bu şerhin Luvis Şeyho (Beyrut 1896-1898) ve Sâlih b.

Ali (Kahire 1325/1907) tarafından yapılmış iki neşri vardır. Şerhte geçen örnek beyitleri Yûsuf b. Hasan es-Sîrâfî'nin açıkladığı kaydedilmektedir (İbn Hayr, s. 343, 474). 3. *el-Ezâd* (nşr. August Haffner, *Şelâsetü kütüb fi'l-ezâd* içerisinde, Beyrut 1912, s. 163-220). 4. *el-Kalbü ve'l-ibdâl*. Bünyelerinde harf dönüşümleri bulunan veya farklı harflerin birbiri yerine kullanılabilirdiği Arapça kelimelere dair bir sözlüktür. August Haffner eseri önce 1903'te Beyrut'ta, daha sonra *Texte zur Arabischen Lexikographie* adlı eserin içinde (Leipzig 1905, s. 3-65) yayımlanmıştır. Bu çalışmanın *el-Kenzü'l-lugavî fi'l-lisânî'l-'Arabî* ismiyle tıpkıbasımı yapılmış (Kahire, ts.), *Kitâbü'l-İbdâl* adıyla Hüseyin Muhammed Muhammed Şeref tarafından da neşredilmiştir (Kahire 1978). 5. *Hurûfû'l-memdu'd ve'l-makşûr* (*el-Makşûr ve'l-memdu'd*). Müellifin baş tarafında maksûr ve memdu'd isimlerle, munsarîf ve gayri munsarîf kelimelere dair bilgi verdiği eseri Hasan Şazeli Ferhûd (*Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb* [Câmiatü Melik Suûd], Riyad 1983, X, 3-70; Riyad 1405/1985) ve Muhammed Muhammed Saîd (Kahire 1985) yayımlanmıştır. 6. *el-Hurûfû'lleti yütekelleme bihâ fi gayri mevdi'ihâ*. Müstear kelimelerle şiirde vezin gereği asıl yapısı değiştirilmiş olarak kullanılan bazı müfretler, tağlib yoluyla kullanılan tesniyeler, tekil ve ikil yerine kullanılan bazı cemi kelimeleri ele alan bu risâle, büyük ihtimalle müellifin günümüze ulaşmamış *el-Müşennâ ve'l-mübennâ ve'l-mükennâ* adlı eserinin bir bölümüdür. Ramazan Abdüttewvâb tarafından önce bir dergide (bk. bibl.), daha sonra *Şelâsetü kütüb* içerisinde (bk. bibl.) çeşitli notlar, müellif ve eserlerine dair uzunca bir mukaddimeyle birlikte yayımlanmıştır. Nâşir, bazı kaynaklarda İbnü's-Sikkît'e nisbet edilen *Mecâzû mâ câ'e fi'ş-şî'r ve hurrife 'an cihetihi* adlı kitabın da bu eser olduğu görüşündedir. 7. *el-Bahs*. Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de ve el-Mektebetü't-Teymûriyye'de yazma nüshasının olduğu kaydedilmektedir (Sezgin, VIII, 132). 8. *el-Makşûr ve'l-memdu'd*. Bir konu sözlüğü olduğu ve Medine'de Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde yazmasının bulunduğu bildirilmektedir (a.g.e., IX, 137). 9. *Manîku't-tayr* (DMBİ, III, 698).

İbnü's-Sikkît'in derlediği veya şerhettiği divanlardan yayımlananlar şunlardır: *Divânü'l-Hutay'e* (Kahire 1958; nşr. Nu'mân Emîn Tâhâ, Kahire 1987; nşr. Müfîd Muhammed Kumeiha, Beyrut 1413/1993); *Divânü'l-Müzerred b. Dîrâr* (nşr. Halîl İbrâhîm el-Atıyye, Bağdad 1962); *Divânü*